

Jonas PALIONIS
Vilniaus universitetas

DĖL VIENOS NEAIŠKIOS M. DAUKŠOS KATEKIZMO GLOSOS INTERPRETACIJOS

Rengdamas spausdinti fotokopinį Mikalojaus Daukšos 1595 m. katekizmo (toliau – DK) leidimą, susidūriau su keliomis nevienodai interpretuojamomis teksto glosomis. Išspausdinto fotokopinio leidimo įžanginiame straipsnyje „1595 m. katekizmas ir jo leidimai“ mėginau tas glosas aiškinti¹. Tačiau beskaitant jau išspausdintą tą leidimą kilo ir naujų minčių dėl vienos tokios glosos, būtent dėl *Mudrusiakes išmintingas*, esančios leidinio 134 puslapio paraštėje.

Ši glosa prirašyta ne prie tos teksto dalies, kurioje reiškiamas mokinio (= Mokitinio, *Mo*) atsakymas į mokytojo (= Mistro, *M*) klausimą „Kaifg yra Jėzus Christus?“, – „Yra łunús Diewo teip galis / teip geras teip išmintingas... [mano pabraukta. – J. P.], o ties minėtu klausimu kaip šio būdvardžio sinoniminis variantas (lenkiškojo originalo *mądry* atitikmuo).

Nei 1886 m. Eduardo Volterio paskelbtame DK leidime, nei 1929 m. Ernsto Sittigo volteriškojo leidimo perspaude minėta glosa nebuvo komentuojama. Bene pirmasis ją, kaip būdvardžio *išmintingas* paralelizmą, suskaidęs į du žodžius – *mudru* ir *sekes*², bet prie jų skliausteliuose prirašęs klaustuką (?), savo straipsnyje „Leksiniai paralelizmai Daukšos katekizmo (1595) kalboje“ bandė aiškinti Jonas Kruopas. Kaip matyti, dėl tokio skaidymo ir kalbamosios glosos atstatymo ir pats straipsnio autorius yra abejojęs.

1995 m. leidime transliteruotinio teksto išnašoje palikta nesuskaidyta glosa: *Mudrusiakes* (p. 135), nes man tuomet rodėsi J. Kruopo interpretacija semantiškai nelabai motyvuota. Dabar esu linkęs sutikti su ja, t. y. manau, kad ši glosa yra dviejų grafiškai neatskirtų žodžių *mudrus* (būdvardžio įnagininko formos) ir *sekti* (veikiamosios rūšies būtojo laiko dalyvio formos *sekęs*)

¹ Vida Jakštienė, Jonas Palionis (red.), *Mikalojaus Daukšos 1595 katekizmas*, Vilnius, 1995, 36–39.

² Fotokopinio leidimo mano įžanginiame straipsnyje yra įsibrovusi klaida: p. 37 vietoj *sekes* išspausdinta *sakes*.

junginys. Antrojo žodžio rašyba *siakes* atspindi M. Daukšos tarnei būdingą balsio [e] po [s] suužpakalintą tartį.

Kaip matyti iš 1995 m. leidime pridėto lenkiško originalo teksto (p. 478), kalbamoji glosa pateikta vietoj žodžio *mądry* „išmintingas“ (todėl parašėte prie jos ir prirašytas *iβmintingas*). Tačiau būdvardis *mudrus* kituose lietuviškuose raštuose tokia reikšme neužfiksuotas. Jono Bretkūno Biblijoje jis pavartotas „akylo, budraus“ reikšme (Todiel būkiet múdrus [búdekit] atmindami. iog... ApoD 20,31), kurio vietoje vokiškame originale yra atitikmuo *wachsam*. Merkelio Petkevičiaus 1598 m. katekizme (PK) jis turi „pasipūtęs, išpuikęs“ (lenkiškame tekste – *pyβny*) reikšmę: „...pabudęs nuog smerties / [...] čierta mudra / pikta / ftiprrey pergaieia...“³ „...gdy 3 śmierci ocučil [...] mocarzá pyβnego mocą fwą zwyćięzył...“⁴

Didžiajame *Lietuvių kalbos žodyne* (LKŽ 8) žodis *mudrus* „išmintingo“ reikšme neužfiksuotas, nors jame apstu kitomis reikšmėmis pateiktų pavyzdžių ne tik iš įvairių raštų, bet ir iš tarmių⁵. „Pasipūtusio, išpuikėlio“ reikšmei atsirasti PK galėjo turėti įtakos ir bažnytinės rytų slavų kalbos vartosena, kurią savo lenkų kalbos žodyne yra paminėjęs M. Samuelis Bogumilas Lindė („PYSZNY [Eccl. *кичливый*, *узорочный*“)⁶. Šiaip ar taip, minėtame J. Kruopo straipsnyje esanti DK glosos *Mudrusiakes* dvižodė interpretacija *Mudru* (i. sg.) + *siakes* (= *lekės*) dabar rodosi įtikimiausia. J. Kruopo pateiktoje antrojo žodžio galūnėje stinga tik dvitaškio ženklelio, kuris galėjo rasti dėl spaustuvės kaltės vietoje akūto formos ženklo, retkarčiais pasitaikančio ir kitais atvejais (pvz., praeis. 3 *vzrakinas* 114₁₉, inf. *bilôtis* 172₄, n. sg. *anas* 174₁₄, *dáikta*s 210₃, g. sg. *garbe*s 226₆, a. pl. *túś* 258₁₉ ir kt.).

Jonas PALIONIS
Baltistikos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius
Lithuania

³ Juozas Balčikonis, Konstantinas Jablonskis, Jurgis Lebedys (red.), *1598 metų Merkelio Petkevičiaus katekizmas*, 2-asis leid. (fotografuotinis), Kaunas: Knygų leidimo komisija, 1939, 169.

⁴ Ten pat, p. 168. PK žodynėlyje nurodyta netikslė reikšmė „gudrus“; žr. Jonas Kruopas 1998, *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 110.

⁵ LKŽ 8 – Lietuvių kalbos žodynas 8, Vilnius, 1970, 380–381.

⁶ M. Samuel Bogumił Linde 1858 (1951 m. fotografuotinis leidimas), *Słownik języka polskiego* 4, Lwów, 733.